

УДК 821.161.3 В. Быкаў, У. Караткевіч,
В. Казько

**ТЫПЫ МІЖТЭКСТАВЫХ
УЗАЕМАДЗЕЯННЯЎ І ІХ
УВАСАБЛЕННЕ Ў МАСТАЦКІХ
ТВОРАХ (НА МАТЭРЫЯЛЕ ТВОРАЎ
В. БЫКАВА, У. КАРАТКЕВІЧА,
В. КАЗЬКО)**

В. І. Радкевіч,
*аспірант кафедры беларускай
і замежнай літаратуры БДПУ*

Паступіў у рэдакцыю 11.01.19.

UDC 821.161.3 V. Bykau, U. Karatkevich,
V. Kazko

**TYPES OF INTERTEXTUAL
INTERACTIONS AND THEIR
EXPRESSION IN ARTISTIC
WORKS (ON THE MATERIAL
OF V.BYKAU, U. KARATKEVICH,
V. KAZKO)**

V. Radkevich,
*Postgraduate Student of the Department
of Belarusian and Foreign Literature, BSPU*

Received on 11.01.19.

Артыкул прысвечаны праблеме міжтэкставых узаемадзеянняў, якая мае адметнае значэнне ў беларускім літаратуразнаўстве. Галоўнае месца займае паняцце інтэртэкстуальнасці, упершыню прапанаванае Ю. Крысцевай як дыялог літаратурных тэкстаў. Пазней змест гэтага паняцця быў пераасэнсаваны і самой Ю. Крысцевай, і іншымі даследчыкамі і цяпер трактуецца ў больш шырокім плане – дыялог знакавых сістэм. У артыкуле таксама разглядаюцца актуальныя тыпалогіі інтэртэкстуальнасці (Ж. Жанэта, П. Торапа, Н. П'егэ-Гро, Н. Фацеевай, Н. Караблёвай), прыводзяцца розныя пункты гледжання навукоўцаў на змест паняццяў *алюзія*, *цытата*, *рэмінісцэнцыя*. Апошняе з'яўляецца, бадай, самым шырокім і неадназначным. Агульная прыкмета паняцця рэмінісцэнцыя – быць адсылкай да пэўнага кантэксту. У астатнім рэмінісцэнцыя падаецца даволі «гнуткай» формай інтэртэкстуальнасці, змест якой напаяўняецца ў залежнасці ад ідыястылю пісьменніка, яго інтэртэкстуальнай канцэпцыі, а таксама метадалагічных устаноў даследчыка. Больш перспектыўнай сёння бачыцца распрацоўка тыпалогіі інтэртэкстуальнасці ў творы ці творчасці пэўнага пісьменніка, а не ўніверсальнай тыпалогіі, прыдатнай для любой мастацкай практыкі і навуковага аналізу.

Ключавыя словы: міжтэкставыя ўзаемадзеянні, інтэртэкстуальнасць, інтэртэкст, тыпалогія інтэртэкстуальнасці, цытата, алюзія, рэферэнцыя, рэмінісцэнцыя, плагіят, стылізацыя, функцыі інтэртэкстуальнасці.

The article discusses the intertextual interactions, which are especially important in the Belarusian literary criticism. The concept of intertextuality dominates, first proposed by Yu. Kristeva as a dialogue of literary texts. Later the contents of this concept have been rethought by Yu. Kristeva herself, and other researchers now interpret it in a broader sense – as a dialogue of sign systems. The article also discusses the current typology of intertextuality (by J. Janet P. Toropov, N. Pege-Grau, N. Fatseeva, N. Korableva). There are different points of view of scientists on the contents of the concepts of allusion, quote, reminiscences in the article. The latter is perhaps the broadest and the most ambiguous. A common feature of the concept of reminiscence is a reference to a specific context. The rest seems to be quite reminiscent of a "flexible" form of intertextuality, the content of which is filled depending on idiosyncrasy of the writer, their intertextual concept and methodological explorer settings. Perspective is the development of a typology of intertextuality in works of a particular writer, not a universal typology suitable for any literary practice and scientific analysis.

Keywords: intertextual interactions, intertextuality, intertext, typology of intertextuality, quotation, allusion, reference, reminiscence, plagiarism, pastiche, intertextuality functions.

Пытанне міжтэкставых узаемадзеянняў цесна звязана з навуковымі распрацоўкамі М. Бахціна пра дыялагізм, а таксама ўяўленнямі пра тэкст, якія склаліся ў XX ст. Канцэпцыя М. Бахціна пра «літаратурнае слова» як месца перакрывавання тэкстаў, як дыялог разнастайных відаў пісьма паклала пачатак тэорыі інтэртэкстуальнасці, распра-

цаванай у рэчышчы французскага постструктуралізму. Так, яшчэ рускія фармалісты бачылі рухомую сілу развіцця літаратуры ў саміх адносінах літаратурных тэкстаў. Р. Барт разумее тэкст як выключна інтэртэкст, «новую тканіну з мінулых цытат» [1, с. 6]. Тэкст, паводле Ю. Лотмана, уяўляе сабой звязаны знакавы комплекс, які валодае

здольнасцю захоўваць памяць пра свае папярэднія кантэксты і генерыраваць новыя сэнсы. Пры гэтым мастацкі тэкст «<...> как бы включает в себя образ “своей” идеальной аудитории, аудитория – «своего» текста» [2, с. 87]. Літаратура, мастацтва, культура разглядаюцца Ю. Лотманам як семіятычныя сістэмы. Тэрмін *інтэртэкстуальнасць*, прапанаваны Ю. Крысцевай у 1967 годзе, першапачаткова разглядаўся як дыялог літаратурных тэкстаў [3], а ўжо ў кнізе «Рэвалюцыя паэтычнай мовы» (1974) даследчык вызначае інтэртэкстуальнасць як транспазіцыю адной ці некалькіх знакавых сістэм у іншую [4]. Пазней на сувязь тэкстаў не толькі з іншымі слоўнымі тэкстамі, але і з іншымі дыскурсамі, відамі мастацтва ўказваў І. П. Смірноў. Даследчык разумее інтэртэкстуальнасць як «слагаемое широкого родового понятия, так сказать, интер<...>альности, имеющего в виду, что смысл художественного произведения полностью или частично формируется посредством ссылки на иной текст, который отыскивается в творчестве того же автора, в смежном искусстве, в смежном дискурсе или в предшествующей литературе» [5, с. 11]. З. Я. Тураева таксама ўказвае на сувязь мастацкага тэксту з мегакантэкстам, на яго ўзаемадзеянне з іншымі слоўнымі тэкстамі і іншымі знакавымі сістэмамі [6, с. 15–16]. Такім чынам, у тэкст могуць уводзіцца фрагменты іншых тэкстаў (семіятычных сістэм) з мэтай пабудовы мастацкай рэальнасці твора.

Напрыклад, у аповесці В. Быкава «Сцюжа» знаходзім адсылку да твора выяўленчага мастацтва: «...З даўно не адчуваная радасцю лёг (Азевіч – В. Р.) у свой знаёмы з дзяцінства скрыпучы ложка пад наклееным на сцяне малюнкам – паўстанне на браняносцы Пацёмкін» [7, с. 262]. Пачаткам грамадзянскай вайны лічыцца паўстанне на браняносцы «Пацёмкін». Гэта знакавая падзея ўвасобілася ў розных фактах культуры: мастацкі фільм рэжысёра С. М. Эйзенштэйна «Браняносец Пацёмкін» (1925), опера А. Чышко «Браняносец “Пацёмкін”» (1937), аднайменны балет А. У. Чайкоўскага (1986). Само паўстанне выступае як *прэцэдэнтны феномен* (В. У. Красных) у гісторыка-культурнай спадчыне савецкага грамадства. Адсылка можа чытацца як дэталёва, што дапамагае пісьменніку ў пабудове мастацкай рэчаіснасці твора, і адначасова як дэталёва

бразнай характарыстыкі Азевіча: малады чалавек вырас на ідэалах рэвалюцыі.

Даследчыкі вылучаюць наступныя *функцыі інтэртэкстуальнасці*: канструктыўная, тэкстаўтваральная (Н. А. Фацеева); стварэнне маўленчай і партрэтнай характарыстыкі, камічная функцыя (Н. А. Баева); характаралагічная, вобразная, парадыйная, сатырычная (І. У. Арнольд); апелятыўная, рэфэрэнтыўная, метатэкставая (Е. У. Павецьева). Навуковец Н. П'егэ-Гро бачыць асноўную функцыю інтэртэксту ў тым, што «он действует наподобие передаточного механизма между накопленными книжными запасами и историей» [8, с. 127]. Дакладна вызначыць і апісаць усе функцыі інтэртэкстуальнасці ўяўляецца немагчымым праз вялікую колькасць тэкстаў і самае разнастайнае іх узаемадзеянне. Апісанне канкрэтных функцый інтэртэкстуальнасці ў мастацкім тэксце, у сваю чаргу, абумоўлена ўжываннем пэўных інтэртэкставых уключэнняў.

На сённяшні дзень няма адзінай тыпалогіі інтэртэкстуальнасці. З. Я. Тураева прапаноўвае класіфікацыю асацыятыўных радоў, у якія можа ўступаць мастацкі тэкст: 1) па ступені звязанасці разнастайных тэкстаў (глабальная сувязь на аснове ўсяго тэксту / прыватнае супадзенне); 2) на аснове суаднесенасці са знакавай сістэмай (суаднесенасць са слоўным тэкстам, з іншай знакавай сістэмай) [6]. А. Р. Лейман прапаноўвае падзяляць інтэртэкстуальнасць на два падкласы – *цытатную* і *тэкставую*. Цытатная інтэртэкстуальнасць мае лакальны характар і не нясе асноўную сэнсавую нагрузку ў адрозненне ад тэкставай інтэртэкстуальнасці, якая характарызуе глыбокую сувязь тэкстаў, калі адзін твор немагчыма зразумець без прачытання другога [9]. І. У. Арнольд увяла паняцце кодавая інтэртэкстуальнасць – замежныя словы ў мастацкім тэксце [10]. Н. А. Баева на матэрыяле твораў Ч. Дыкенса выдзяляе *знешнюю* і *ўнутраную* інтэртэкстуальнасць. Першая прадстаўлена цытатамі, алюзіямі, замежнымі словамі, рознымі функцыянальнымі стылямі, іншымі відамі мастацтва. Другая – адносінамі паратэкстуальнасці, устаўнымі тэкстамі розных жанраў, аўтатэкстуальнасцю [11].

Так, у рамане У. Караткевіча «Каласы пад сярпом тваім» пан Юры і пані Антаніда пры першай сустрэчы з сынам размаўляюць адразу на дзвюх мовах – беларускай і фран-

цузскай: «*Façon de voir d'un chevalier*, – засмяўся мужчына. – Я ж казаў, што ён мой сын, мой. Да рукі жанчыны – перш за ўсё. *Che-va-lier!*» [12, с. 51]. Бацькі, тыповыя арыстакраты, звыклі штодня размаўляць пафранцузску і не адразу зразумелі, што сын за час дзядзькавання прызабыў замежную мову, хоць да ад'езду ў сям'ю Кагутоў размаўляў, «як маленькі парыжанін». Такім чынам, французская мова набліжае караткевічаўскіх герояў да рэалій таго часу. Яшчэ ў тэксце рамана сустракаем ярскравы прыклад *аўта-інтэртэкстуальнасці*, калі У. Караткевіч даслоўна ўзнаўляе свой верш «Ёсць паданне вякоў, што разбурыць калісь...» (назва прыведзена па першым радку), але ўжо пад назвай «Мова» і ў аўтарстве Алеся Загорскага [12, с. 576–577]. У дадзеным выпадку пісьменнік надзяляе героя частачкай свайго творчага «я», робіць яго выразнікам уласных думак і перажыванняў.

Найбольш агульныя класіфікацыі міжтэкставых узаемадзеянняў належаць Ж. Жанэту і П. Торапу. Ж. Жанэт увёў паняцце *транстэкстуальнасць*, якое ўключае ў сябе ўсё, што далучае канкрэтны тэкст да літаратуры ў цэлым. Транстэкстуальнасць, на яго думку, складаецца з пяці тыпаў адносін: 1) *архітэкстуальнасць* (адносіны тэксту з родавай катэгорыяй, да якой ён належыць); 2) *паратэкстуальнасць* (сувязь тэксту са сваім паратэкстам); 3) *метатэкстуальнасць* (адносіны каментавання); 4) *інтэртэкстуальнасць* (адносіны супрысутнасці паміж двума ці некалькімі тэкстамі праз цытаванне, алюзіі, плагіят); 5) *гіпэртэкстуальнасць* (любыя адносіны, якія звязваюць вытворны тэкст з утвораным тэкстам) [13, с. 339].

П. Торап увёў паняцце *інтэксу* як семантычна насычанай часткі тэксту. Пры класіфікацыі інтэксаў вучоны прымае пад увагу спосаб прымыкання метатэксту да протатэксту (першаснага тэксту) – сцвярдзальны ці палемічны, узровень прымыкання (відавочны ці схаваны), а таксама фрагментарнасць або цэласнасць прымыкальнага тэксту [14].

Н. П'егэ-Гро прытрымліваецца меркавання Ж. Жанэта і выдзяляе *два тыпы міжтэкставых сувязяў*, супрацьпастаўляючы іх экспліцытны і імпліцытны характар: 1) сувязі, заснаваныя на адносінах супрысутнасці двух і болей тэкстаў, уключаюць у сябе цытату, рэферэнцыю, плагіят, алюзію; 2) сувязі па тыпу адносін вытворчасці

прадстаўлены пародыяй, бурлескнай травестыяй і стылізацыяй [8].

Абедзве класіфікацыі (Ж. Жанэта і П. Торапа), на думку Н. Фэцеевай, маюць даволі агульны характар і не ахопліваюць усіх магчымых камбінацый міжтэкставых узаемадзеянняў. Расійская даследчыца прапануе «*дробавую класіфікацыю*», якая спалучае класы інтэртэкстуальных адносін па Ж. Жанэту і прынцыпы прымыкання, выдзеленыя П. Торапам. Прымаючы да ўвагі таксама размежаванне *канструктыўнай* і *рэканструктыўнай* інтэртэкстуальнасці (І. П. Смірной), Н. Фэцеева вылучае:

1) уласна інтэртэкстуальнасць, якая ўтварае канструкцыі «тэкст у тэксце»: цытата (атрыбутыўная і неатрыбутыўная), алюзія (атрыбутыўная і неатрыбутыўная), цэнтонныя тэксты; 2) паратэкстуальнасць як адносіны тэксту да свайго загалова, эпіграфа, пасляслоўя; 3) метатэкстуальнасць як пераказ і спасылка-каментар на папярэдні тэкст; 4) гіпэртэкстуальнасць як высмейванне ці пародыя аднаго тэксту на іншы; 5) архітэкстуальнасць як жанравая сувязь тэкстаў; 6) іншыя мадэлі і выпадкі інтэртэкстуальных сувязей: інтэртэкстуальныя параўнанні і тропы, інтэрмедыяльныя семантычныя фігуры, інтэртэкстуальныя адпаведнікі (запазычаныя прыёмы); 7) паэтычная парадыгма, згодна з Н. Фэцеевай, уяўляе сабой такі тып міжтэкставых узаемадзеянняў, калі паэтычныя вобразы існуюць не паасобку, а ў сукупнасці з іншымі падобнымі. Сярод асноўных функцый інтэртэкстуальнасці даследчыца вылучае канструктыўную і тэкстаўтваральную [15].

Літаратуразнавец Н. У. Караблёва ўказвае на адсутнасць універсальнай тыпалогіі інтэртэкстуальнасці, якая б магла прымяняцца ў навуковай і мастацкай практыцы, і прапануе наступныя тры *тыпы тэкстуальных сувязей*: 1) *тэкстуальныя ўключэнні*, г. зн. прысутнасць фрагментаў аднаго тэксту ў іншым (цытаты); 2) *тэкстуальныя падключэнні*, г. зн. адсылкі да іншага тэксту ці яго часткі (рэмінісцэнцыі); 3) *тэкстуальныя выключэнні*, г. зн. нібы выкрасленыя цытаты і рэмінісцэнцыі, але пазнавальныя нейкім чынам (алюзіі). Н. У. Караблёва таксама прапануе дэталізаваную *класіфікацыю тэкстуальных сувязей*: *цытаты* (экспліцытныя, імпліцытныя, рэмінісцэнтныя, алюзійныя); *рэмінісцэнцыі* (першасныя, другасныя, цытатныя, алюзійныя); *алюзіі*

(аўтарскія, чытацкія, цытатныя, рэмінісцэнтныя) [16].

Базавымі паняццямі пры апісанні міжтэкставых узаемадзеянняў часцей за ўсё выступаюць *цытата*, *алюзія*, *рэмінісцэнцыя*.

Цытату (лац. *citare* – ‘заклікаць’, ‘назваць’) Н. П’еге-Гро разумее як урывак тэксту, экспліцытна і даслоўна ўключаны ў іншы тэкст, і называе яе «эмблематычнай» і мінімальнай формай інтэртэкстуальнасці, паколькі цытата дазваляе непасрэдна назіраць за спосабам уключэння аднаго тэксту ў іншы. Сярод асноўных функцый цытаты даследчык называе наступныя: спасылка на аўтарытэт; пацверджанне сапраўднасці аповеду; паэтычная функцыя. Сутнасць апошняй функцыі грунтоўна раскрыў В. Ларбо: «...» Цитирование подобно призыву или напоминанию, оно помогает завязать разговор с читателем, в голове которого вся Поэзия, вся сокровищница литературы, моментально воскрешаемая в памяти, вступает в связь с моим собственным сочинением» [8, с. 86].

Так, у аповесці В. Казько «Выратуй і памілуй нас, чорны бусел!» сустракаецца маркіраваная цытата з песні «Камсамольскае юнацтва», з дапамогай якой апавядальнік іранічна апісвае натуру простага чалавека: «*Нутро яго такое ненажэрнае ад нараджэння: “нам всегда и всего по-хорошему мало”*» [17, с. 19]. Насамрэч пафас кампазіцыі па-юнацку ўзнёслы, скіраваны на плённую працу, пераадоўванне любых цяжкасцей на шляху: ««...» Комсомольская юность! Никогда, ты покоя не знала / И в любые края, как на штурм, уходила всегда. // Что б ни сделали мы, нам всегда по-хорошему мало, / И ведет нас вперед беспокойная наша звезда! «...»» [18]. Чытач можа і не «спатыкнуцца» аб цытату ці зразумець яе як прамое пацверджанне думкі апавядальніка, але без звароту да крыніцы цытавання цяжка здагадацца, што ў тэксце ідзе гульня сэнсаў.

Калі Н. П’еге-Гро адносіць да цытат толькі даслоўныя вытрымкі ў двукоссі, то Н. Фацеева дапускае ўключэнне ў «чужы» тэкст цытат без указання на аўтара і крыніцу, а таксама ў змененым выглядзе. Часам увядзенне цытаты, згодна з Н. Фацеевай, прыводзіць да замены асобы. Такі прыклад знаходзім у В. Казько: «*Сапраўды, нязведаныя дарогі твае, Госпадзі: ты нас парадзіў, ты нас і заб’еш*» [17, с. 65]. Гэтыя словы прамаўляе

аўтар-апавядальнік, які разважае над жахлівымі наступствамі чарнобыльскай катастрофы. У самім фрагменце лёгка пазнаецца цытата гогалеўскага героя Тараса Бульбы, які перад забойствам сына Андрэя прамовіў знакамітую фразу: «Я цябе спарадзіў, я цябе і заб’ю». Уключаючы гогалеўскае слова ў тэкст аповесці, В. Казько праводзіць наступную аналогію: як бацька адчувае сваё права пакараць смерцю дзіця, якое здрадзіла яму, так і зямля можа знішчыць людзей праз непавагу і здзек.

Алюзія (лац. *allusio* – ‘жарт’, ‘намёк’) – рытарычная фігура, якая дае ўяўленне пра рэч, не называючы яе. Н. П’еге-Гро асобна вылучае інтэртэкставую алюзію як імпліцытную форму сувязі тэкстаў. У выпадку, калі алюзія адсылае чытача да гісторыі, міфалогіі, грамадскай думкі, звычайна і традыцый, то яна выходзіць за межы інтэртэкстуальнасці [8]. Аднак Н. Баева лічыць алюзію адным са спосабаў раскрыцця дыялагічнасці і рэалізацыі катэгорыі *інтэртэкстуальнасці* ў шырокім сэнсе. Даследчык выводзіць алюзію за межы вербальных тэкстаў. Услед за М. Бахціным, Ю. Лотманам, З. Тураевай яна разумее віды мастацтва як знакавыя семіятычныя сістэмы, чыё ўзаемадзеянне можа ажыццяўляцца разнастайнымі спосабамі. Н. Баева лічыць, што тэорыя *інтэртэкстуальнасці* дае магчымасць па-новаму раскрыць сутнасць алюзіі як разнатэкставай з’явы [11, с. 42].

Не менш цікавым пытаннем, чым азначэнне алюзіі, з’яўляецца яе функцыянальная роля. Н. Баева ў выніку даследавання раманнай творчасці Ч. Дыкенса вылучае такія функцыі алюзіі, як камічная, стварэнне хранатопу, характаралагічная [11, с. 50]. А. М. Дронава называе дзве асноўныя функцыі алюзіі як стылістычнага прыёму: 1) узуальную, сюды ўваходзяць ацэнна-характарызуючая, канструктыўная і функцыя стварэння падтэксту; 2) аказіянальную, якая ўключае функцыю стварэння гістарычнай суаднесенасці і арнаментальную функцыю [19, с. 13].

Рэмінісцэнцыя, бадай, самае шырокае і неадназначнае паняцце. Н. У. Караблёва прытрымліваецца дэфініцыі Н. Фацеевай, а менавіта: рэмінісцэнцыя – гэта адсылка да падзеі з жыцця іншага аўтара, шырокавядомай і адназначна пазнавальнай [16, с. 246]. А. Я. Супрун карыстаецца паняццем *тэк-*

ставая рэмінісцэнцыя, пад якім разумее ўсвядомленыя або неўсвядомленыя адсылкі на тэксты, прадстаўленыя ў іншым тэксце. Тэкставыя рэмінісцэнцыі могуць уяўляць сабой цытаты, крылатыя выказванні, індывідуальныя неалагізмы, імёны персанажаў, назвы твораў, асаблівыя канатацыі слоў і выразаў [20, с. 1]. Агульная прыкмета паняцця *рэмінісцэнцыя* – быць адсылкай да пэўнага кантэксту. У астатнім рэмінісцэнцыя падаецца даволі «гнуткай» формай інтэртэкстуальнасці, змест якой напаўняецца ў залежнасці ад ідыястылю пісьменніка, яго інтэртэкстуальнай канцэпцыі, а таксама метадалагічных установак даследчыка.

Месца ўвядзення «чужога слова» ў аўтарскі тэкст (загалоўка, эпіграф, пасляслоўе) мае вялікае значэнне пры дэкадаванні мастацкай інфармацыі. Загалоўка дае падказку для разумення тэксту, таксама ён можа выконваць ролю аўтарскай ацэнкі апісаных герояў і падзей. Напрыклад, у рамане «Хрыстос прызямліўся ў Гародні» раздзел XIV называецца «Філасоф Велій, кнігалюб...». Тут расказваецца пра тое, як Братчык-Хрыстос дзеля «яснасці ў душы» ўзяўся вывучаць святыя кнігі («Быццё», «Выйсце», «Левіт») і праз «непасільныя умовыя намаганні» спрабаваў знайсці агульную для ўсіх людзей ісціну. Падчас чытання Братчыка ахоплівала то абурэнне апісанымі падзеямі, то адчай, бо з кожнай старонкай ён разумеў усё менш і менш. А ў рэшце рэшт зразумеў: «<...> калі ён не кіне гэтай справы, ён сапраўды і давеку папсуецца ў розуме або неадкладна зап'е» [21, с. 165–166]. Магчыма, У. Караткевіч выкарыстаў запіс пра настаўніка Пячорскага манастыра Паўла Высокага: «<...> кніжен бысть вельми и философ велий» [21, с. 703]. Такім чынам, у тэксце гучыць добразычлівы смех, а загалоўка мае жартоўны сэнс.

Наступная пасля загалоўка ступень пранікнення ў тэкст – *эпіграф*. Ён выконвае ролю экспазіцыі пасля загалоўка і прапаноўвае тлумачэнні ці загадкі для прачытання тэксту. Праз эпіграф аўтар напаўняе і раскрывае ўнутраны свет свайго тэксту. Такая форма інтэртэкстуальнасці, як адзначае Н. П'егэ-Гро, матывуе чытача актывізаваць «умение придать законченный смысл вырванному из контекста высказыванию» [7, с. 137]. Напрыклад, да раздзела XX пад назвай «Грашовая скрынка Іуды» падаюцца два эпіграфы:

У Іуды была скрынка.

Евангелле ад Іаана 13:29

Не ўсім дастаюцца парткі, хто ім жадзен.

Прымаўка

У Евангеллі ад Іаана расказваецца пра скрынку з агульнымі грошамі, якую насіў Іуда і, магчыма, браў адтуль на ўласныя патрэбы, што магло стаць прычынай яго здрады. Адзінства загалоўка – эпіграфы можа «падмануць чытача», нібыта далей пойдзе гаворка пра злачынства Раввуні. Але Іосі-Іуда цішком раздаў грошы з агульнай скрынкі дзецям, якія галадалі, калі разам з Братчыкам і апосталамі праходзіў праз вёску. Пабачыўшы, што пасля ахвяравання ў скрынцы засталася апошняя манета, Равуні стала няёмка. А тут якраз Братчык папрасіў грошы, каб купіць тканіну на вопратку. Атрымліваецца, Іуда здзейсніў высакародны ўчынак, а Хрыстос застаўся «без портак» [21, с. 213–215]. Эпіграф – поліфункцыянальная адзінка, асноўная функцыя якога – дыялагічныя зносіны паміж гіпа- і гіпертэкстам – пашыраецца за кошт раскрыцця ідэі тэксту.

Н. П'егэ-Гро адзначае, што інтэртэкст здольны абуджаць і стымуляваць нацыянальнае пачуццё. Так, адсылкі да твораў, якія трывала замацаваліся ў нацыяльнай літаратурнай спадчыне, здольныя абудзіць памяць чытача і дапамагчы ўсвядоміць нацыянальную значнасць роднай мовы і літаратуры, культуры ў цэлым [8, с. 137–141]. Напрыклад, у аповесці «Сцюжа» В. Быкаў часта выкарыстоўвае адсылкі да залатой класікі беларускай літаратуры і драматургіі: «Новая зямля», «Сокі цаліны», «Паўлінка», «Мікітаў лапаць», «Пінская шляхта». Менавіта з гэтымі творамі пазнаёміў камсамольца Азевіча настаўнік Дарошка, абвінавачаны ў нацдэмаўшчыне. Праз гэтыя творы Дарошка дапамог Азевічу паглядзець на жыццё з іншага боку, убачыць прыгажосць, зраўнець свой унутраны свет [7].

Такім чынам, вызначыць функцыю інтэртэкстуальнасці ў мастацкім творы – значыць акрэсліць значэнне канкрэтных інтэртэкстуальных уключэнняў. Часцей за ўсё ў літаратуразнаўчых і лінгвістычных даследаваннях навукоўцы карыстаюцца паняццямі *цытата*, *алюзія* і *рэмінісцэнцыя*. На сённяшні дзень няма адзінай тыпалогіі інтэртэкстуальнасці, якая б магла бездакорна працаваць і ў навуковай, і ў мастацкай практыцы. Сярод найбольш актуальных

можна вылучыць тыпалогіі міжтэкставых узаемадзеянняў Ж. Жанэта, П. Торапа, Н. П'егэ-Гро, Н. Фацеевай, Н. Караблёвай. Пошук універсальнай тыпалогіі бачыцца малаперспектыўным праз вялікую колькасць

тэкстаў і разнастайных варыянты іх узаемадзеяння. У такім выпадку больш прыдатнай выглядае распрацоўка тыпалогіі інтэртэкстуальнасці ў творы / творчасці пэўнага пісьменніка.

ЛІТАРАТУРА

1. *Barthes, R. Théorie (du texte) / R. Barthes // Paris : Encyclopaedia Universalis, 1974. – 11 p.*
2. *Лотман, Ю. М. Внутри мыслящих миров / Ю. М. Лотман. – М. : Яз. рус. культуры, 1996. – 464 с.*
3. *Кристева, Ю. Бахтин, слово, диалог и роман / Ю. Кристева // Французская семиотика: от структурализма к постструктурализму / пер. с франц., сост., вступ. ст. Г. К. Косикова. – М., 2000. – С. 427–457.*
4. *Kristeva, J. La révolution du langage poétique / J. Kristeva. – Paris : éd. du Seuil, 1974. – 646 p.*
5. *Смирнов, И. П. Порождение интертекста / И. П. Смирнов. – СПб. : Языковой центр СПбГУ, 1995. – 191 с.*
6. *Тураева, З. Я. Лингвистика текста / З. Я. Тураева. – М. : Просвещение, 1986. – 126 с.*
7. *Быкаў, В. Сцюзжа / В. Быкаў // Выбраныя творы. У 2 т. – Мінск : Ураджай, 1996. – Т. 2. С. 195–324.*
8. *Пьеге-Гро, Н. Введение в теорию интертекстуальности / Н. Пьеге-Гро. – М. : URSS: ЛКИ, 2008. – 238 с.*
9. *Лейман, А. Р. Интертекстуальность и взаимодействие жанров в романах Адольфа Мюшга : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.01.03 / А. Р. Лейман. – М., 2008. – 27 с.*
10. *Арнольд, И. В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность / И. В. Арнольд. – СПб. : Изд-во СПб. ун-та, 1999. – 443 с.*
11. *Баева, Н. А. Интертекстуальность в романном творчестве Чарльза Диккенса / Н. А. Баева. – Кемерово : Кузбассвузиздат, 2007. – 143 с.*
12. *Караткевіч, У. Каласы пад сяром тваім / У. Караткевіч. – Мінск : Маст. літ., 2008. – 814 с.*
13. *Женетт, Ж. Введение в архитекст / Ж. Женетт // Фигуры : в 2-х т. – М., 1998. – Т. 2. С. 282–340.*
14. *Тороп, П. Проблема интекста / П. Тороп // Труды по знаковым системам / Тарт. гос. ун-т. – Тарту, 1981. – Т. 14 : Текст в тексте. – Сер. 95. – Вып. 567. – С. 33–44.*
15. *Фатеева, Н. А. Интертекстуальность и ее функции в художественном дискурсе / Н. А. Фатеева // Изв. РАН. Сер. лит. и яз. – 1997. – Т. 56. – № 5. – С. 12–21.*
16. *Кораблева, Н. В. К вопросу о типологии интертекстуальных связей / Н. В. Кораблева // Взаимодействие литератур в мировом литературном процессе. Проблемы теоретической и исторической поэтики : материалы X междунар. науч. конф., 19–21 сент. 2004 г., Гродно : в 2 ч. / Гродн. гос. ун-т ; отв. ред. : Т. Е. Автухович, А. С. Смирнов. – Гродно, 2005. – Ч. 1. – С. 240–249.*
17. *Казько, В. Выратуй і памілуй нас, чорны бусел / В. Казько. – Мінск : Маст. літ., 1993. – С. 4–148.*

REFERENCES

1. *Barthes, R. Thyorie (du texte) / R. Barthes // (Paris : Encyclopaedia Universalis, 1974. – 11 p.*
2. *Lotman, Yu. M. Vnutri myslyashchikh mirov / Yu. M. Lotman. – M. : Yaz. rus. kultury, 1996. – 464 s.*
3. *Kristeva, Yu. Bakhtin, slovo, dialog i roman / Yu. Kristeva // Frantsuzskaya semiotika: ot strukturalizma k posts-trukturalizmu / per. s frants., sost., vstup. st. G. K. Kosikova. – M., 2000. – S. 427–457.*
4. *Kristeva, J. La revolution du langage poetique / J. Kristeva. – Paris : ed. du Seuil, 1974. – 646 p.*
5. *Smirnov, I. P. Porozhdeniye interteksta / I. P. Smirnov. – SPb. : Yazykovoy tsentr SPbGU, 1995. – 191 s.*
6. *Turayeva, Z. Ya. Lingvistika teksta / Z. Ya. Turayeva. – M. : Prosveshcheniye, 1986. – 126 s.*
7. *Bykau, V. Stsuzzha / V. Bykau // Vybranyya tvory. U 2 t. – Minsk : Uradzhay, 1996. – T. 2. S. 195–324.*
8. *Pyege-Gro, N. Vvedeniye v teoriyu intertekstualnosti / N. Pyege-Gro. – M. : URSS: LKI, 2008. – 238 s.*
9. *Leyman, A. R. Intertekstualnost i vzaimodeystviye zhanrov v romanakh Adolfa Mushga : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk : 10.01.03 / A. R. Leyman. – M., 2008. – 27 s.*
10. *Arnold, I. V. Semantika. Stilistika. Intertekstualnost / I. V. Arnold. – SPb. : Izd-vo SPb. un-ta, 1999. – 443 s.*
11. *Bayeva, N. A. Intertekstualnost v romannom tvorchestve Charlza Dikkensa / N. A. Bayeva. – Kemerovo : Kuzbassvuzizdat, 2007. – 143 s.*
12. *Karatkevich, U. Kalasy pad syarpom tvaim / U. Karatkevich. – Minsk : Mast. lit., 2008. – 814 s.*
13. *Zhenett, Zh. Vvedeniye v arkhitekst / Zh. Zhenett // Figury : v 2-kh t. – M., 1998. – T. 2. S. 282–340.*
14. *Torop, P. Problema inteksta / P. Torop // Trudy po znakovym sistemam / Tart. gos. un-t. – Tartu, 1981. – T. 14 : Tekst v tekste. – Ser. 95. – Vyp. 567. – S. 33–44.*
15. *Fateyeva, N. A. Intertekstualnost i yeye funktsii v khudozhestvennom diskurse / N. A. Fateyeva // Izv. RAN. Ser. lit. i yaz. – 1997. – T. 56. – № 5. – S. 12–21.*
16. *Korableva, N. V. K voprosu o tipologii intertekstualnykh svyazey / N. V. Korableva // Vzaimodeystviye literatur v mirovom literaturnom protsesse. Problemy teoreticheskoy i istoricheskoy poetiki : materialy X mezhdunar. nauch. konf., 19–21 sent. 2004 g., Grodno : v 2 ch. / Grodn. gos. un-t ; otv. red. : T. Ye. Avtukhovich, A. S. Smirnov. – Grodno, 2005. – Ch. 1. – S. 240–249.*
17. *Kazko, V. Vyratuy i pamiluy nas, chorny busel / V. Kazko. – Minsk : Mast. lit., 1993. – S. 4–148.*

18. Комсомольская юность / Ноты. Аккорды [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ale07.ru/music/notes/song/bayan/ppvsb/text_ppvsb113.htm. – Дата доступа : 14.12. 2018.
19. Дронова, Е. М. Стилистический приём аллюзии в свете теории интертекстуальности (на материале языка англо-ирландской драмы первой половины XX века) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Е. М. Дронова. – Воронеж, 2006. – 24 с.
20. Супрун, А. Текстовые реминисценции как часть языка / А. Супрун. – Минск, 1994. – 12 с.
21. Караткевіч, У. Хрыстос прызямліўся ў Гародні: Евангелле ад Іуды / У. Караткевіч // 36. тв. : у 25 т. – Мінск, 2015. – Т. 9. – 734 с.
18. Komsomolskaya yunost / Noty. Akkordy [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: http://ale07.ru/music/notes/song/bayan/ppvsb/text_ppvsb113.htm. – Data dostupa : 14.12. 2018.
19. Dronova, Ye. M. Stilisticheskiy priyom allyuzii v svete teorii intertekstualnosti (na materiale yazyka anglo-irlandskoy dramy pervoy poloviny XX veka) : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.04 / Ye. M. Dronova. – Voronezh, 2006. – 24 s.
20. Suprun, A. Tekstovyye reministsentsii kak chast yazyka / A. Suprun. – Minsk, 1994. – 12 s.
21. Karatkevich, U. Khrystos pryzyamliusya u Garodni: Yevangelle ad ludy / U. Karatkevich // Zb. tv. : u 25 t. – Minsk, 2015. – T. 9. – 734 s.

ДЕНОВИТОРИЙ